

T. S. Eliot

Visat núm. 4
(octubre 2007)
per Alfred Sargatal

Thomas Stearns Eliot (1888-1965) va publicar el seu primer llibre de poemes, *Prufrock and Other Observations*, el 1917, que tot seguit el convertí en un poeta capdavanter de l'avantguarda. Amb la publicació de *The Waste Land* el 1922, la fama d'Eliot començà a créixer fins a proporcions gairebé mítiques. Cap al 1930, i en el curs dels trenta anys posteriors, arribà a ser la personalitat més influent del món anglosaxó en la poesia i la crítica literària.

Thomas Stearns Eliot va néixer a Saint Louis, Missouri, Estats Units, el 26 de setembre de 1888. Visqué en aquesta ciutat fins als divuit anys i estudià a la Universitat de Harvard. El 1910, abandonà els Estats Units d'Amèrica i es traslladà a França, i es matriculà a la Sorbona, on obtingué tant la llicenciatura com el màster, i participà amb diversos poemes en el Harvard Advocate. Després d'un any de residir a París, va tornar a Harvard per prosseguir un doctorat en filosofia, però retornà a Europa i s'establí a Anglaterra el 1914. L'any següent, contragué matrimoni amb Vivienne Haigh-Wood i començà a treballar a Londres, primer com a professor, i després per al Lloyd's Bank.

Fou a Londres on Eliot començà a deixar-se influir pel seu contemporani Ezra Pound, el qual li reconegué de seguida el geni poètic, i contribuí a la publicació dels seus poemes en diverses revistes, el més destacable «The Love Song of J. Alfred Prufrock» a *Poetry* el 1915. El seu primer llibre de poemes, *Prufrock and Other Observations*, fou publicat el 1917, i tot seguit el convertí en un poeta capdavanter de l'avantguarda. Amb la publicació de *The Waste Land* el 1922, avui dia considerat per molts com l'obra poètica més influent del segle XX, la fama d'Eliot va començar a créixer fins a proporcions gairebé mítiques; cap al 1930, i en el curs dels trenta anys posteriors, arribà a ser la personalitat més influent del món anglosaxó en la poesia i la crítica literària.

Com a poeta, convertí la seva afinitat amb els poetes metafísics anglesos del segle XVII (sobretot John Donne) i els simbolistes francesos del segle XIX (incloent-hi Baudelaire i Laforgue) en innovacions radicals pel que fa a la tècnica poètica i al tema. En molts aspectes, els seus poemes articularen el desencís de la generació més jove posterior a la Primera Guerra Mundial en relació amb els valors i les convencions —tant literàries com socials— de l'època victoriana. També com a crític, tingué un impacte enorme en els gustos literaris contemporanis, proposant punts de vista que, després de la seva conversió al cristianisme al final de la dècada dels trenta, es basà cada vegada més en el conservadorisme social i religiós. Els seus poemes més importants posteriors inclouen *Ash Wednesday* (1930) i *Four Quartets* (1943). Els seus llibres de crítica literària i social comprenen *The Sacred Wood* (1920), *The Use of Poetry and the Use of Criticism* (1933), *After Strange Gods* (1934), i *Notes Towards the Definition of Culture* (1940). Eliot fou també un important dramaturg, els drames en vers del qual inclouen *Murder in the Cathedral*, *The Family Reunion* i *The Cocktail Party*.

Es féu ciutadà britànic el 1927. Durant molt de temps vinculat a l'editorial Faber & Faber, publicà molts poetes joves. I finalment va ocupar el càrrec de director de l'empresa. Després d'un primer matrimoni notòriament infeliç, Eliot se separà de la seva primera esposa el 1933, i es tornà a casar,

aquest cop amb Valerie Fletcher, el 1956. T. S. Eliot va rebre el Premi Nobel de Literatura el 1948, i morí a Londres el 1965.

Recepció a Catalunya

T. S. Eliot és un dels escriptors estrangers que ha tingut una presència més continuada entre els escriptors catalans. En català T. S. Eliot es donà a conèixer per mitjà de la versió poètica del poema «El viatge dels Reis d'Orient», que Marià Manent publicà el 1932 a *La Publicitat*. L'any 1934 el mateix Marià Manent li dedica un llarg assaig, «Darreres tendències de la poesia anglesa», a la *Revista de Catalunya*. L'assaig fou inclòs aquell mateix any dins *Notes sobre literatura estrangera* (Publicacions de «La Revista»).

També a *Versions de l'anglès* (Edicions de la Residència d'Estudiants, 1938) Marià Manent va donar a conèixer, a més de l'esmentat «El viatge dels Reis d'Orient» i el «Chor d'un drama», els poemes «Matí a la finestra» i «La meva tia Helena». Com afirma el seu fill Albert Manent, aquesta antologia va resultar paradigmàtica amb vista a la influència del poeta anglès en els joves poetes catalans de la postguerra.

Foren Miquel Arimany i Lluís Maria Aragó els qui, en els primers anys de la postguerra, més van treballar l'obra d'Eliot. En les dècades dels anys quaranta i cinquanta del segle passat, segons Joaquim Molas i Albert Manent, Rainer Maria Rilke i T. S. Eliot van ser els poetes estrangers més admirats i més llegits pels universitaris d'aquella època, amb les limitacions pròpies del moment, és clar, i tenint en compte la manca de textos, perquè no es tractava d'autors beneïts pel règim franquista.

El 1948, any en què Eliot fou guardonat amb el Premi Nobel de Literatura, es va publicar en espanyol l'edició d'un volum antològic de poetes anglesos, *Los contemporáneos* (José Janés, editor), traduït per Marià Manent. De la ressonància, més aviat escassa, que va tenir el Premi Nobel en va ser protagonista o testimoni Ángel Zúñiga des de *Destino*, que li dedicà un article en què posava l'accent en la qualitat i l'arrel medieval, simbòlica i litúrgica del seu teatre, sense oblidar els assaigs propis d'un humanista i una referència aguda al poema *The Waste Land*. Aquell mateix any, o a la primavera de 1949, el grup cultural clandestí Miramar organitzà un acte d'homenatge a Eliot: una lectura de part d'*Assassinat a la catedral*, en la versió de Lluís Maria Aragó i Joaquim Balcells, un breu fragment de «East Coker», traduït per Albert Manent i que aparegué a la revista universitària clandestina *Curial*, i una conferència de Brian Tate sobre els *Four Quartets*.

El 1951 els lectors hispans van poder disposar de la traducció poètica espanyola de *Four Quartets* (*Cuatro Cuartetos*) deguda a Vicente Gaos i publicada dins la col·lecció «Adonáis». El 1951 Agustí Bartra publicà, a Edicions Lletres, de Mèxic, *Una antologia de la lírica nord-americana*, on va donar a conèixer cinc poemes eliotians, entre els quals *The Waste Land*, traduït per *La terra eixorca*.

Un exemple eloqüent de la passió que desvetllava l'obra d'Eliot a Catalunya seria la nova traducció, a càrrec de Joan Ferraté, de *La terra eixorca*, publicada el 1952 a la revista *Laye*.

Segons Albert Manent, és molt probable que el 1953 el seu pare anés a veure Eliot al seu despatx londinenc de Faber & Faber, i que després el convidés a dinar en un club anglès. S'havien escrit des dels anys trenta, i en una carta de 1932 li deia que, tot i que la desconeixia, «la llengua catalana sembla tenir una bellesa particular». Aquell mateix any el TEU (Teatre Español Universitario) reestrenà a Barcelona *Cocktail Party*. I Lluís Maria Aragó va traduir *Reunió familiar*.

El 1954 dins l'*Homenatge a Carles Riba* (Josep Janés, editor), amb motiu dels seixanta anys de l'admirat poeta i professor, Miquel Arimany hi aportà tres fragments de «Burn Norton» (*suite de*

Four Quartets), i Manuel de Pedrolo, «Burn Norton» sencer.

Pel maig de 1955, gràcies a Josep Manyé, que dirigia una emissió en català a la BBC de Londres, Albert Manent va llegir-hi el text «Les traduccions catalanes de T. S. Eliot», on valorava amb molt d'entusiasme el poeta anglès i en què feia esment d'una versió inèdita de *La terra erma*, a càrrec de Rosa Leveroni (publicada, amb correccions de Carles Riba, a cura de Jordi Malé, l'octubre de 1999, a la revista *Reduccions*), i de les esmentades d'Aragó i Balcells.

El mateix 1955 el poeta Jaime Gil de Biedma va publicar l'assaig *Función de la crítica y función de la poesía* (Seix Barral). Malgrat haver confessat que no acabava d'entendre ni la poesia d'Eliot ni les seves opinions sobre els poetes metafísics, pel gener de 1953 Gil de Biedma va anar-se'n a Anglaterra i ben aviat es convertí en un fervorós eliotià, tant del poeta com del crític, i amb coneixement de causa. L'escriptor anglès va influir molt en el seu gust, i en els seus llibres de versos s'hi pot rastrejar ecos eliotians, deliberats o inconscients. Biedma sentia una devoció especial pels *Quartets*. Dins la col·lecció ja esmentada «Los Premios Nobel de Literatura» de l'editor Josep Janés, va sortir-hi un volum, el 1956, que comprenia una tria d'Eliot i d'altres premiats. Hi aparegueren *Murder in the Cathedral*, traduït per Fernando Gutiérrez, *Dante*, per la hispanoamericana Sara Rubinstein, i setze poemes traduïts per Marià Manent i per Albert Manent.

Quan, essent ministre Fraga Iribarne, es produí una certa liberalització, es va publicar la versió íntegra de *Quatre quartets* (Editorial Daedalus, Palma de Mallorca, 1965), deguda a Lluís Aragó i Joaquim Balcells, que l'havien enllestida cap al 1953 o 1954.

L'any de la mort de T. S. Eliot, el 1965, la premsa de Catalunya li va dedicar més atenció que quan li havien concedit el Premi Nobel. A la revista *Destino* aparegué una plana sencera a càrrec de Frederic Roda, «Thomas S. Eliot, poeta dramático», una autèntica síntesi sobre el seu teatre. Sergi Vilar, a «Eliot y nuestro mundo», posà l'èmfasi a *The Waste Land* i a l'obra eliotiana dins el context de l'època, i Llorenç Gomis hi publicà una nota intel·ligent: «Eliot y el sentido histórico».

Aquell any de la mort del poeta, concretament el 7 de febrer, el Grup d'Estudis Teatral del Centre Parroquial d'Horta, sota la direcció de Francesc Espluga, representà *Assassinat a la catedral* en la versió de Josep Urdeix.

El 1966 Ricard Salvat, en l'obra en dos volums *El teatre contemporani*, oferí una anàlisi, seriosa i sensible, de les sis obres teatrals d'Eliot. Hi destaca la teoria eliotiana de popularitzar el teatre mitjançant la combinació de vers i prosa. El mateix 1966 Edicions 62 publicà l'esmentada versió de Josep Urdeix.

Amb el llibre *Lectura de «La terra gastada» de T. S. Eliot* (Edicions 62, 1977), Joan Ferraté va escometre la interpretació total del poema eliotià més hermètic. I ho va fer amb saviesa literària i audàcia. No es tracta pas d'un resum d'allò que els crítics, sobretot els anglesos, n'han dit, sinó d'una exegesi personal, apassionada i exhaustiva, en opinió d'Albert Manent. Alhora, Ferraté hi afegí, refeta amb els cinc sentits, la vella traducció de 1952 i la presentà acarada amb el text anglès. Desxifrar codis, rastrejar-ne influències, soterrades o evidents (Dante, la Bíblia, Shakespeare, els Vedes, Pound, Sant Agustí, Nerval, Goldsmith, els trobadors, Verlaine, Safo, Virgili, Baudelaire, el Graal, Wagner, etc.), és una tasca que només es pot fer amb un gran bagatge cultural. Ferraté hi reïx i fa autèntiques troballes per aclarir «la multiplicació il·limitada dels sentits més abstrusos». *La terra gastada* ja no serà un poema intel·ligible, com va creure el mateix Ferraté quan el llegí per primera vegada. El crític ens precisa que la «preocupació central del poema és el misteri de la identitat personal». Per a ell la seva pròpia interpretació del poema és «coherent, exhaustiva i demostrable». Ferraté el vivisecciona i en recompon els materials que de vegades semblen enderrocs.

Un dels conceptes de la poètica eliotiana que han tingut més prestigi, i que han estat més discutits, és el de l'*objective correlative* (correlat objectiu), que es basa en la idea que l'art no ha de ser una expressió personal, sinó que ha de funcionar a través de símbols universals. El poeta, segons Eliot, ha de buscar un objecte o grup d'objectes que siguin capaços, per ells mateixos, d'evocar l'emoció escollida pel poeta. Els primers a parlar-ne van ser precisament els germans Ferrater i Gil de Biedma.

El 1977 seria un any ric en versions o estudis sobre T. S. Eliot perquè, a més del llibre excepcional de Ferraté, Alfred Sargatal publicà *Dimecres de Cendra* i *Poemes d'Ariel* (Edicions 62), en edició bilingüe i anotada. Ric de vocabulari i líricament precís en la versió, es veu que el traductor és un poeta, segons va fer constar Albert Manent.

Aquell mateix any Agustí Bartra reedità *La terra eixorca* (Editorial Vosgos, 1977), afegint-hi tres poemes més. I el mateix any en va publicar la versió espanyola. El 1979 Marià Manent inclogué a *Reduccions* un poema d'Eliot, i el 1982, dos i una carta d'Eliot a la revista manresana *Faig*. El mateix any, Francesc Parcerisas va donar a conèixer a *Els Marges* cinc poemes clàssics d'Eliot. I el 1983, Eumo Editorial, de Vic, va reeditar l'*Antologia de la lírica nord-americana*, de Bartra.

Posteriorment, Àlex Susanna publicà una nova versió de *Quatre quartets* (Editorial Laertes, 1984), amb una introducció, crítica, brillant i profunda de Jaime Gil de Biedma, el qual al·ludeix al valor de la traducció que prologa.

Finalment, cal recordar que el 1986 Miquel Arimany, dins *Versions de poesia* —editades per ell mateix—, va incloure-hi «Burn Norton», amb un comentari de Francesc Parcerisas.

Seria difícil d'esmentar totes les versions espanyoles de T. S. Eliot aparegudes en els darrers anys, a la Península o al continent americà: per exemple, la de Viorica Patea de *La tierra baldía* (Cátedra, 2005), o la de Jaime Tello (*La tierra estéril*, Visor, 2009), o la dels *Cuatro cuartetos*, publicada per Cátedra, o el *Prufock*, de l'editorial Pre-textos.

Tot i que sempre és difícil de determinar les influències poètiques, en el cas d'Eliot sembla indiscutible la suggestió que «El viatge dels Reis d'Orient» d'Eliot degué exercir sobre *Esbós de tres oratoris* de Carles Riba. I potser també l'estil liriconarratiu d'altres peces eliotianes.

Sembla evident també que *L'espai desert* (Edicions 62, 1976), de Pere Gimferrer, és d'inspiració eliotiana, i no només des del punt de vista formal. Un dels seus models literaris fou, sens dubte, els *Quatre Quartets*.

No cal dir que també Narcís Comadira, en el seu llibre *Un passeig pels boulevards ardents*, escrit a Londres i publicat a la revista *Els Marges* el 1974, recorda *The Waste Land*.

Amb motiu del centenari de la seva naixença, el ressò que la figura d'Eliot va tenir a final de 1988 va ser sorprenent. Carles Miralles, Marta Pessarrodona, Aránzazu Usandizaga, José María Valverde, Llorenç Gomis i Albert Manent van omplir planes a *La Vanguardia* i a *Ya*; Joan Ferraté, Vázquez Montalbán i Pérez Gallego ho van fer a *El País*.